

8-Sinf Geografiyasining O'zbekiston Iqtisodiyotini Hududiy Tashkil Etish Mavzusida Pisa Testlaridan Foydalanish

Isayev Akbarjon Abdulhamidovich¹, Xabibullayeva Muhabbatxon No'monjonovna², Arabboyev Asliddin Rafiqjon o'g'li³

Annotatsiya: 8-sinf geografiya kursini o'qitish metodlari asos qilib olingan o'quvchilarning bilim olishning asosiy metodlari ichida PISA testlari alohida o'rin tutadi. O'zbekistonning iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi darslarida PISA testlar o'quvchining ongiga tez va tushunarli yetib boradigan, ularni mavzu bo'yicha o'rgangan bilimlarini amaliyotda qo'llash qobiliyatini baholovchi dastur hisoblanadi. Ushbu maqolamizda 8-sinf geografiya kursining O'zbekiston iqtisodiyotini hududiy tashkil etish mavzusida pisa testlaridan foydalanish haqida so'z boradi.

Kalit So'zlar: 8-sinf geografiyasi, PIRLS, PISA, OECD, IEA, READ.

KIRISH

Ta'lim sifatini oshirish borasida qator qarorlar qabul qilinmoqda. Shuningdek, yangi maktablar bunyod etilib, bir qancha maktablarda qaytadan rekonstruksiya ishlari olib borilyapti va sinf xonalari jahon talablariga mos ravishda jihozlanyapti, qolaversa, - "O'qituvchi" maqomi yanada yuksaltirilmoqda.

Bunga yaqqol misol sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2018-yil 5-sentabr kuni - "O'qituvchi maqomi to'g'risida"gi qonun loyihasini ishlab chiqish bo'yicha qaror imzolaganligini keltirish joizdir. Barchamizga ma'lumki, har bir o'qituvchi oldidagi muhim vazifa bu yosh avlodga sifatli ta'lim berishdir. Yuqoridagilarga monand ravishda 2023-yil yurtboshimiz tomonidan "Insonga e'tibor va sifatli ta'lim yili" deb e'lon qilinishi ham ta'limga bo'lgan e'tiborning na'munasi hisoblanadi.

Turli yo'nalishlar bo'yicha reytinglarni aniqlash va e'lon qilishda ICILS, ICCS, TEDS, TIMMSS, PIRLS, PISA, TALIS kabi xalqaro baholash dasturlarining ahamiyati katta. Ulardan eng nufuzlisi PISA baholash dasturi hisoblanadi. Prezidentimizning 2019-yil 29-apreldagi "O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi farmonida mamlakatimizning 2030-yilga borib PISA xalqaro baholash dasturi reytingi bo'yicha jahondagi 30 ta ilg'or mamlakat qatoriga kirishi ustuvor vazifa etib belgilangan. Bu ham mazkur tadqiqotda muvaffaqiyatli ishtirok etishga yuqori darajada e'tibor qaratilayotganidan dalolat.

Bugungi kungacha mamlakatimizning ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarda ishtirok etmagani mavjud holatni xalqaro darajada baholash, boshqa davlatlar bilan taqqoslash va ularni tahlil qilish imkoniyatini cheklab kelayotgan edi. 2018-yili Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi huzurida Xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazi tashkil qilindi. Markaz tomonidan o'tgan davrda Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) hamda Ta'limdagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiyasi (IEA) bilan kelishuvga erishilib, yurtimiz maktablarining ilk marotaba PISA, TALIS, PIRLS va TIMSS xalqaro dasturlarida ishtirok etishiga zamin tayyorlandi.

PISA (inglizcha - Programme for International Student Assessment) – turli davlatlarda 15 yoshli o'quvchilarning savodxonligini (o'qish, matematika, tabiiy fanlar) hamda bilimlarini amaliyotda

¹ Andijon davlat universiteti

² Andijon davlat universiteti

³ Andijon davlat universiteti

qo'llash qobiliyatini baholovchi dastur hisoblanadi. Bu dastur har 3 yilda bir marotaba o'tkazilib kelinmoqda. Bu turdagi test dastlab 1997-yilda ishlab chiqilgan bo'lib, 2000-yilda birinchi marta tajriba sifatida qo'llanilgan. Bu dastur bo'yicha har uch yilda o'quvchilarning bilimni baholash maqsadida sinovlar o'tkazilib kelinadi. Hozirgi kungacha jami 7 marta (2000, 2003, 2006, 2009, 2012, 2015 va 2018 yillar) PISA dasturi bo'yicha testlar o'tkazilgan.

15-16 yoshli o'quvchilarning matematik, tabiiy-ilmiy, o'qish savodxonligi va kreativ fikrlash qobiliyatini baholashga qaratilgan. Ushbu tadqiqot 2022-yil aprel-may oylarida xalqaro tashkilot tomonidan tanlab olingan mamlakatimizning turli hududidagi 202 ta maktabda kompyuter yordamida o'tkazildi.

Jahon banki tahlillariga ko'ra, O'zbekiston Respublikasi umumiy o'rta ta'lim muassasalarida o'tkazilgan baholash natijalari 474 ballni tashkil etgan va 0,61 indeks ko'rsatkichi bilan 174 ta davlat orasida 57-o'rindadir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Maktablarda o'qitilayotgan 8-sinf geografiya darsligi mualliflari Payoz Musayev va uning o'g'li Jahongir Musayevlardir.

Ushbu fanning taqrizchilari N.Safarova – Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universitetining “Geografiya va uni o'qitish metodikasi” kafedrasida dotsenti, geografiya fanlari nomzodi; A.Jabborov – Muqumiy nomidagi Qo'qon davlat pedagogika institutining “Geografiyani o'qitish metodikasi” kafedrasida dotsenti; Sh.Xolmurodov – Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universitetining “Geografiya va uni o'qitish metodikasi” kafedrasida katta o'qituvchisi; S.Berdiyeva – Toshkent shahar Mirobod tumani 213-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabining geografiya fani o'qituvchisi hisoblanadi.

O'zbekistonning iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi mamlakatimiz milliy iqtisodiyotini aholi va tabiiy sharoit bilan o'zaro aloqador holda o'rganib, uning hududiy tashkil etishning umumiy tamoyillarini ilmiy jihatdan asoslaydi.

8-sinf geografiyasi o'quvchilarga mamlakatimizda ijtimoiy mehnat unumdorligini oshirishga, tabiiy resurslarni muhofaza qilishga va umuman aholi turmushining farovonlashuviga yordam beruvchi geografik bilimlar bilan qurollantiradi. Ushbu fan o'quvchilarda geografik bilimlarni oshirishda turli manbalardan mustaqil foydalanish kabi ko'nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

PISA testlari xuddi shu o'zgarishlarni geografiya ta'lim tizimida aks ettirish, maktab o'quvchilarining haqiqiy hayotda kerak bo'ladigan hodisalarni tahlil qilish, ulardan xulosa chiqarish va muloqotga kirishish ko'nikmalarini qay darajada egallayotganini, ta'lim tizimining bu o'zgarishlarga qanchalik moslashayotganini aniqlash maqsadida o'tkaziladi.

Pisa testlari 5 ta yo'nalish bo'yicha o'tkaziladi: Ular

1. O'qish,
2. Matematik-savodxonlik,
3. Tabiiy-ilmiy fanlar bilan hamkorlikda muammolarni hal qilish
4. Moliyaviy savodxonlik yo'nalishlari.

Hozirgi kunga kelib, uch yo'nalish: o'qish, matematik savodxonlik va tabiiy-ilmiy fanlar yo'nalishlari bo'yicha testlari ta'lim tizimida joriy qilingan.

Testlarda asosiy e'tibor o'quvchilarning mazkur yo'nalishlar bo'yicha eng asosiy tushunchalarni bilishi, bazaviy bilim va ko'nikmalarni egallaganini, ulardan hayotiy vaziyatlarda foydalana olishiga qaratiladi. Bu testlarda o'quvchilarning dars davomida aniq mavzular bo'yicha o'rgangan bilimlarini sinovdan o'tkazish nazarda tutilmagan bo'ladi.

2022-yilda O'zbekiston Xalqaro o'quvchilarni baholash dasturida (Program for International Student Assessment, PISA) ishtirok etdi. O'zbekistonni ushbu xalqaro dasturga tayyorgarlik ko'rishiga Rossiya

ta'lim akademiyasining Ta'limni rivojlantirish strategiyalari instituti Ta'lim sifatini baholash markazi ko'maklashib kelmoqda. 24–25 avgust kunlari Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi tomonidan Jahon banking READ dasturi doirasida Xalq ta'limi vazirligi va Rossiya Ta'lim strategiyalarini rivojlantirish instituti bilan hamkorlikda «Xalqaro tadqiqotlarda ishtirok etish — inson kapitalini rivojlantirish omili» mavzusida Rossiya ta'lim akademiyasi Ta'limni rivojlantirish strategiyalari instituti Rossiya ta'lim sifatini baholash markazi rahbari Galina Kovaleva ishtirokida xalqaro onlayn vebinar o'tkazildi.

Galina Kovaleva 1993 yildan buyon Ta'lim sohasidagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiyasi (IEA)da, 2013 yildan boshlab PISA xalqaro tadqiqotlari boshqaruv kengashida Rossiyaning vakili hisoblanadi. 1989 yildan 2018 yilgacha milliy koordinator sifatida Rossiyada umumiy ta'lim sifati bo'yicha — IAEP, TIMSS, CIVIC, PIRLS, PISA xalqaro qiyosiy tadqiqotlarni tashkil etish va o'tkazishda ishtirok etgan. 1994 yildan hozirgi paytgacha TIMSS xalqaro tadqiqot dasturi doirasida tabiiy fanlar bo'yicha ta'lim yutuqlarini baholash vositalarini ishlab chiqadigan xalqaro ekspertlar guruhi ishida qatnashmoqda. Amalga oshirilgan ishlar rus va xorijiy nashrlarda (200 dan ortiq ishlari) e'lon qilingan.

NATIJALAR

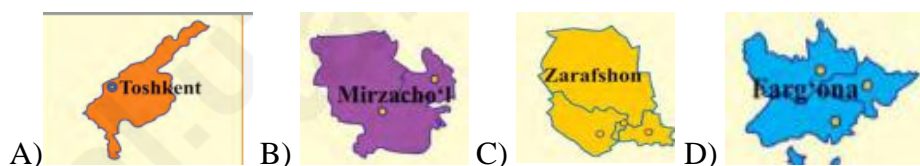
Pisa sinovlarida to'rt xil sinov usulidan foydalaniladi:

Birinchisi bu – bir javobli testlardir. Misol uchun, Jadvalda berilgan ma'lumotni tahlil qiling va savollarga javob bering. Quyidagi jadvaldan issiqlik koeffitsienti eng past bo'lgan yoqilg'i turini aniqlang.

Yoqilg'i turi	1 kg yoqilg'i yonganda chiqadigan issiqlik		Issiqlik koeffitsienti
	Joul	Kaloriyada	
Tabiiy gaz	$4,4 \cdot 10^7$	$10,6 \cdot 10^6$	1,5
Neft	$4,4 \cdot 10^7$	$10,6 \cdot 10^6$	1,5
Toshko'mir	$2,9 \cdot 10^7$	$7,0 \cdot 10^6$	1,0
Qo'ng'ir ko'mir	$1,3 \cdot 10^7$	$3,1 \cdot 10^6$	0,45
Yonuvchi slanes	$1,8 \cdot 10^7$	$2,1 \cdot 10^6$	0,30
Torf	$1,4 \cdot 10^7$	$3,4 \cdot 10^6$	0,48
Quruq o'tin	$1,0 \cdot 10^7$	$2,4 \cdot 10^6$	0,34

A) Tabiiy gaz B) Torf C) Yonuvchi slanes D) Neft

Quyidagilardan mamlakatimiz poytaxti Toshkent shahri joylashgan iqtisodiy rayonni belgilang.

Ikkinchisi bu - bir nechta javobli testlardir. Misol uchun, quyidagi rasmda berilgan yillarning tepa qismiga elektr energiya ishlab chiqarishini o'sishini yozing.

1.18,3 2.33,9 3.60,1 4.22,5 5.56,8 6.70

A) 1970-1, 1980-2, 2017-3 C) 1970-3, 1980-2, 2017-1

B) 1970-2, 1980-1, 2017-3 D) 1970-4, 1980-5, 2017-6

Uchinchisi bu - qisqa yoki batafsil javob yoziladigan savollar.

Ushbu rasmda tasvirlangan iqtisodiy rayon sanoatining asosiy tarmoqlarini yozing.

A) _____

B) _____

C) _____

D) _____

To'rtinchisi bu - biror muammoning yechimi bo'yicha o'quvchi fikri (odatda bunday savollarda tekshiruvchida umumiy javoblar bo'ladi, o'quvchi javobi test tuzuvchi javobiga aynan mos kelishi talab qilinmaydi, o'quvchi ijodkorligi qo'llab quvvatlanadi). Quyidagi rasmda O'zbekistonning geografik o'rniga baho bering. (Makro, mezo, mikro)

Bundan tashqari testlar bilan bir vaqtda o'quvchilardan anketalar ham olish nazarda tutilgan. Ushbu dasturning asosiy yo'nalishlar quyidagilardan iboratdir.

1.O'qish savodxonligi bu - insonning matn shaklida berilgan ma'lumotlarni tushina olish va ularga reaksiya bera olish ko'nikmasi, jamiyat hayotida faol qatnashish jarayonida o'qigan ma'lumotlaridan o'z maqsadlari yo'lida foydalana olish, bilim va imkoniyatlarini oshira olish layoqati hisoblanadi. Bu yerda, o'qish savodxonligi tushunchasi keng ma'no kasb etadi. Bu yo'nalish maqsadi o'quvchining berilgan geografiya faniga daxldor bo'lgan parcha, biografiya, xat, hujjat, gazeta va jurnallardan olingan maqolalar, turli qo'llanmalar, geografik kartalar kabi rang-barang tematik testlarda, tarkibida matnni ochib berishga mo'ljallangan diagrammalar, rasmlar, kartalar, grafik va jadvallar berilgan matnni tushinishi, mazmuni haqida fikr yurita olish, matn mazmuniga baho berish va o'qiganlari haqida o'z fikrini bera olishi kabi kompetensiyalarini aniqlash hisoblanadi.

2.Matematik savodxonlik - insonning o'zi yashayotgan hududining geografik kenglik va uzoqligini, o'zi yashayotgan olamdagi o'rnini bilishi, matematik jarayonlarni to'g'ri va to'liq asoslay olishini tekshiradi. Shaxsning geografiyadan yaratuvchan, qiziquvchan va fikrlovchi insonning hozirgi va kelajakdagi matematik bilimlarga bo'lgan ehtiyojini qondira oladigan darajada foydalana olishini ta'minlash bu bo'limning asosiy maqsadidir. Asosiy e'tibor matematik bilimlardan turli xil hayotiy vaziyatlarda fikrlash va intiutiv qaror qabul qilish talab qilinadigan turli uslublaridan qo'llagan holda foydalana olishni nazarda tutiladi. Lekin bu turdagi savollarga javob berishda maktab dasturida beriladigan bilim va ko'nikmalar zarur bo'lishi mumkin.

Bu yoʻnalish sinovlarida odatda hayotning turli sohalarida (tibbiyot, turar joy, sport va hak.) duch kelinishi mumkin boʻlgan matematikaga oid vaziyatlar taklif qilinadi.

Tabiiy-ilmiy fanlar savodxonligi hayotiy hodisalarda ilmiy usulda hal qilinishi mumkin boʻlgan muammolarni aniqlash, kuzatuv va tajribalar asosida xulosalar chiqarish kompetensiyasi hisoblanadi. Bu xulosalar atrofimizdagi olamni tushinish va inson faoliyati natijasida unda sodir boʻlayotgan oʻzgarishlarni anglab yetish, shunga koʻra kerakli qarorlar qabul qila olish koʻnikmasini rivojlantirish bu boʻlimning asosiy maqsadidir.

Bu savodxonlik asosi geografiya fanlari oʻqitilish jarayonida berilishi koʻzda tutilgan.

XULOSA

Xulosa oʻrnida shuni aytish oʻrinliki, 8-sinf Oʻzbekistonning iqtisodiy va ijtimoiy geografiya kursining amaliy mashgʻulotlarida pisa testlaridan foydalanish texnologiyasi xalqaro baholash tizimi yaʼni PISA dasturidan keng foydalanish hozirgi kunning eng dolzarb masalasi sanaladi. Agar biz darsni xuddi shunday holda tashkil qilsak, oʻquvchilarni Vatanparvar, yurtga sadoqatli, mantiqan izlanuvchan, aqlan salohiyatli, tafakkurli va keng fikrlaydigan komil inson qilib tarbiyalagan boʻlamiz. Bu esa sifatli taʼlim olishning garovidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Payoz Musayev va Jahongir Musayev 8-sinf Oʻzbekistonning iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi darslik. “Sharq nashriyot aksiyadorlik kompaniyasi” bosh tahririyati. Toshkent-2019
2. Isayev A. A., Mahmudov M. M. MATERIKLAR VA OKEANLAR TABIIY GEOGRAFIYASI KURSINI OʻQITISHDA OʻQUVCHILARDA SHAKLLANADIGAN GEOGRAFIK TUSHUNCHALAR.
3. Isayev A. A., Inomjonova D. The Influence of Transport Factor on the Development of Urban Agriculture in the Fergana Valley //EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION. – 2022. – T. 2. – №. 5. – C. 249-254.
4. M.S.Saidova, G.R.Bozorova <https://cyberleninka.ru/article/n/umumta-lim-maktablarida-geografiya-fanidan-darslarni-tashkil-etishdagi-ba-zi-muammolar-va-ta-lim-jarayonida-axborot/viewer> - 269-273 b.
5. Vahobov H, Mirzamahmudov O.T – Geografiya oʻqitish metodikasi (uslubiy qoʻllanma) – 6 b.
6. Vahobov H, Mirzamahmudov O.T – Geografiya oʻqitish metodikasi (uslubiy qoʻllanma) – 24 b.
7. M.N.Xabibullayeva, A.R.Arabboyev, Sh.M.Abdugʻofurov <http://www.wsrjournal.com/index.php/new/article/view/140/34> - 176-182 b.
8. Oʻzbekiston ilk bor 2022-yilda xalqaro tadqiqotlarda ishtirok etadi. <https://yuz.uz> sayti.

